

Fra emne til Daisy

Hvem er arkivskaber?

ARKIVDATABASEN DAISY

Arkivskaber eller arkivserie: ?

Arkivskaber: ?

Arkivserie: ?

Periode: - ?

Søg i Daisy

Man kan sagtens finde interessante ting tilfældigt, men
- **det er tidsspilde hvis man ikke véd hvad man søger!**

Altså:

Emne, navn, tid/periode og sted

Husk at spørge dig selv:

Hvilken myndighed tog sig af den slags på den tid?

Administration og kommandoveje

- En sag starter som regel lokalt, men kan den ikke umiddelbart klares administrativt, føres den trinvis op i hierakiet.
- Fra det trin i hierakiet der træffer afgørelsen, sendes denne trinvis ned i hierakiet.
- Derfor vil mange lokale sager være repræsenteret i overordnede niveauer.
- **Lokaladministrationen:** fx *præst, sogneråd og retsbetjent*
- **Den regionale administration:** fx *provst, amtmand og landsting*
- **De nationale:** fx embedsmændene i *kancelli, ministerier* eller *styrelser*, samlet kaldet *centraladministrationen*

Det gejstlige hieraki

Det gejstlige hierarki:

Biskop (stift)

Provst (provsti)

Sognepræst (pastorat)

Det verdslige hieraki i købstæderne

Det verdslige hieraki (i købstæderne):

Stiftamtmand indtil 1793

Amtmand 1793-1868

Indenrigsministeriet efter 1868

Magistrat og rådstue indtil 1868

Byråd fra 1868

Det verdslige hieraki i landdistrikterne

Det verdslige hierarki i landdistrikterne før 1842:

Ikke egentlig selvstyre, men fra gammel tid bystævner, hvor landsbyens gårdmænd kunne være med til at træffe lokale bestemmelser.

I begyndelsen af 1800-tallet blev oprettet fattig- og skolekommisioner, hvor det hovedsagelig var præsten, herredsfogeden og den største lokale lodsejer der styrede tingene.

Det verdslige hierarki i landdistrikterne efter 1842:

Amtsråd under amtmanden

Sogneforstanderskab 1842-1867

Sogneråd 1868-1970

Kommunalbestyrelse fra 1970

Det retslige hieraki

Det retslige hierarki:

Kongens retterting indtil 1660

Højesteret efter 1661

Landsting indtil 1805

Landsoverret 1805-1919

Landsret efter 1919

Forligskommission

(som hovedregel amtmanden)

Retsbetjent indtil 1919

(Byfoged, herredsfoged og birke-dommer)

Dommer og politimester efter 1919

Før 1849:

Uanset hierarki – *gejstligt*, *verdsligt* eller *retsligt* kunne enhver afgørelse kræves forelagt den enevældige konge!

Det foregik via amtmanden til kancelliet, og samme vej retur.

Lokale myndigheder:

Præsten Daisy Ask.: [*sogn*] pastorat (evt. sogn alene)

- Kirkebøger (Arkivalieronline/Daisy)
- Diverse embedsbøger (Daisy)
- Fattig- og skolevæsen

Tilsynsmyndighed: Provst og biskop

Retsbetjenten var stort set indblandet i alt verdsligt og retsligt indtil 1919, enten som ansvarsområde eller som tilsynsførende.

Dommer og politimester

- Byfoged Daisy Ask.: [*købstad*] byfoged
- Herredsfoged Daisy Ask.: [*herred*] herredsfoged
- Birke-dommer Daisy Ask.: [*birk*] birk

Scannede arkivalier via Arkivalieronline

Tilsynsmyndighed: Amtmanden

Om retsbetjenten:

Den bedste bog om retsbetjente;
Desværre udsolgt fra forlaget, lån den på
biblioteket

Læs også artiklen (på CD): *pp_Retsbetjenten -
Dommer og Politimester.pdf*

Retsbetjentarkivet indeholder som regel :

Indtil ca. 1790: Tingbøger med alle data om alle sager ved embedet.

Derefter, enten fra omk. 1738 eller 1790 deles sagerne op i flere typer, hver med sin protokol:

Som politimester

(overgår 1919 til den stedlige politimesters embede):

- **Fogedprotokoller** – indeholder evt. også politisager (dvs. politirapporter (f.eks. ved suspekke dødsfald) og mindre kendelser (domme), f.eks. faderskabssager efter ca. 1850),
- **Politiprotokoller** – med forhør i straffesager, kendelser i faderskabssager og andre politisager, f.eks. overtrædelse af politivedtægten, etc .
NB: faderskabssager var private politisager, mens f.eks. overtrædelse af politivedtægten var offentlige politisager.
- **Navneforandring** (fra 1904),
- **Næringsvæsen**, bl.a. næringsbrevs udstedelse og tilsyn med visse erhverv (f.eks. margarinesælgere),
- Kontrol med *indvandrere* og *løsagtige kvindfolk*....
- **Arresten** – dvs. små afsoninger og varetægtsfængslede.
- **Strafferegistre.**
- Opsyn med **fremmede.**
- **Tyendeprotokoller.**
- Udstedelse af **pas.**

Som dommer

(overgår 1919 til det stedlige dommerembede):

- Justitsprotokoller (journal for embedet – henvisning til de andre sagsgrupper)
- Tinglysning:
  - Tingbøger indtil ca. 1790, derefter indtil 1929 som Skøde- og pantebøger,
  - realregistre fra 1845-1929, derefter som tingbog,
  - evt. navneregistre, enten for sig eller i hver skøde- og pantebog.
- Skiftevæsen:
  - Dødsanmeldelser fra 1793, se evt. i selve skifteprotkollen
  - Skifteprotokollen (fra 1919 kaldet skiftebog),
- I øvrigt:
  - Notarialprotokol (tinglysning af dokumenter, som ikke vedr. ejendomme)
  - Auktionsvæsen,
- Retssager,
  - straffesager (anlagt af den offentlige anklager),
  - civile søgsmål (borgerlige sager, anlagte af private)
  - retslistes – med oversigt over retsdage for en retssag,
  - domsprotokoller

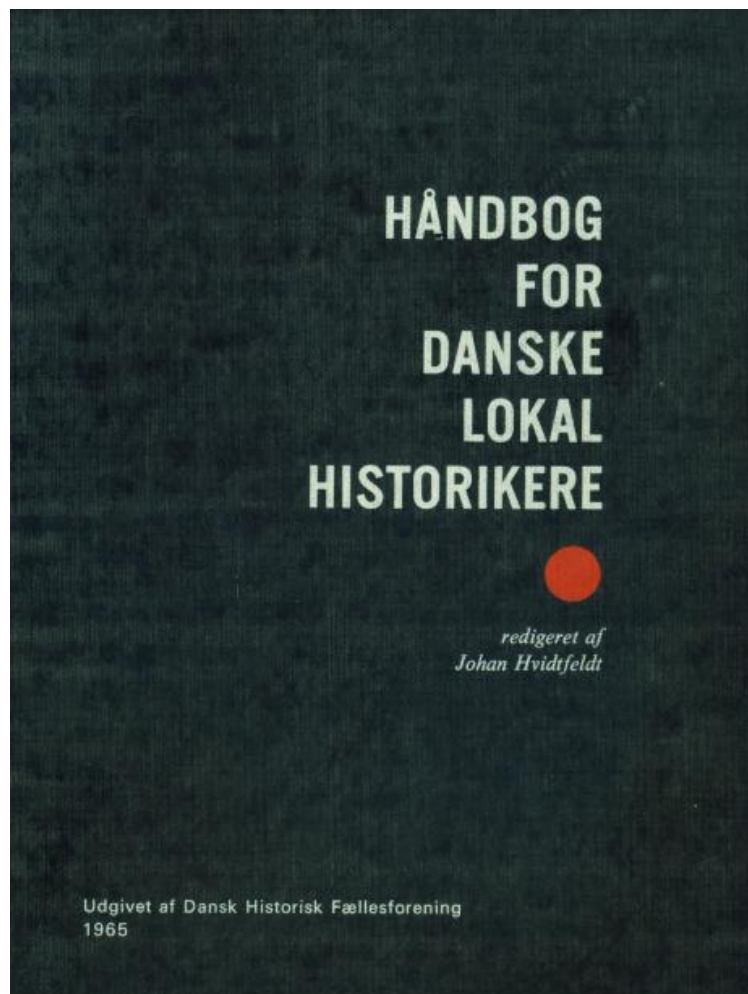
Fra emne til Daisy

Om emner:

Dansk kulturhistorisk Opslagsværk

redigeret af
Erik Alstrup og Poul Erik Olsen

Udgivet af
Dansk Historisk Fællesforening
1991

Eksempel:

Dansk kulturhistorisk opslagsværk – Fattigforsorg

Omfattende udredning der over tid viser at stort set alle lokale embeder har været med.

fattigforsorg er betegnelsen for de private og især offentlige foranstaltninger, hvis formål er at skaffe mennesker, der ikke er i stand til at forsørge sig selv, og som heller ikke har naturlige forsørgere, et livsnødvendigt underhold. F. som privat velgørehed kan ydes i form af almisser, der gives som enten naturalier eller penge; ydelser kan desuden henlægges til private eller offentlige institutioner, der som stiftelser, legater og fonde har til formål at forvalte en formue i overensstemmelse med de testamentariske bestemmelser, hvorved den enkelte institution er oprettet (se **stiftelser**, **legater** og **fonde**). Privat velgørehed kan endvidere ydes i form af kollekter, som er betegnelsen for de indsamlinger af milde gaver, der har fundet sted i kirker og ved henvendelse til den enkelte husstand (se **kollekter**). Offentligt organiseret f. kan ydes dels som individuel kost- og/eller pengeforsorg, dels som institutionsforsorg; i det sidstnævnte tilfælde har der været tale

... der er ialt 11½ spalter; th. ses slutningen:

¹⁸⁰²⁻¹⁸⁰³
Utr. kildem. til belysning af f.s. mange aspekter findes i **præstearkiver**, i **rådstuearkiver** og i **købstadsarkiver** samt i arkiverne efter de myndigheder, der førte tilsyn med administrationen af f., herunder **provster**, **biskopper**, **amtmand**, **amtsstueforvaltere** og **stiftøvrighed**. Hovedreglen er, at arkivalier vedrørende f. på landet for tiden indtil 1803 findes i præstearkiverne, herefter principielt i de landkommunale arkiver; arkivalier vedrørende f. i købstæderne indtil 1868 findes ofte i rådstuearkiverne, herefter i de købstadkommunale arkiver. De nævnte arkiver er afleveret til LA, idet dog en række landkommunale og købstadkommunale arkiver fremdeles bebor hos den enkelte primærkommunale administration; andre er afleveret til lokalhistoriske arkiver. – I Danske Kancellis, Indenrigsministeriets, Justitsministeriets og Socialministeriets arkiver i RA findes en lang række indberetninger vedrørende f. fra de lokale myndigheder; et betydeligt antal regnskaber fra bl.a. offentlige stiftelser og private legater, indsendt til revision i Rentekammeret og Danske Kancelli, opbevares ligeledes i RA.

Eksempel - Dansk kultur- historisk opslagsværk - Forligsmægling

forligsmægling. I retlig henseende betegner forlig en aftale, hvorved en konflikt afgøres i mindelighed mellem 2 stridende parter. Et forlig kan være af privat natur, men kan tillige gives bindende kraft, såfremt det indgås offentligt under medvirken af en dommer eller anden øvrigheds-person i rollen som mægler eller opmand.

Denne artikel er imidlertid så redt som

... længere nede:

rad med 2 andre opmænd. Disse regler gentages i Christian IV's reces fra 1643. F. i samtlige borgerlige sager indførtes i Danmark med etableringen af forligskommissioner ved forordning af 10.7.1795. I København fik denne kommission 3 medlemmer, hvoraf 1 skulle være underretsdommer; de 2 andre udmeldtes af henholdsvis magistrat og borgere. Dog kunne en række stæder, bl.a. Politiretten, selv stifte forlig. I de øvrige købstæder, der som København udgjorde hver deres forligskreds, sammensattes kommissionerne med 2 medlemmer, valgt af borgerskabet, mens det i landdistrikterne pålagdes amtmændene at fungere som fredsmæglere. Forlig skulle forsøges ved disse kommissioner, før der overhovedet blev givet tilladelse til at rejse sag ved domstolene, og de indgæede forlig

tillagdes samme retskraft som domme afsagt ved domstolene. Med lov af 4.3.1857 om forandringer i forligsvæsenet omlagdes forligskredsene uden for København, således at landdistrikterne blev inddraget under købstadskredsene. Kommissionerne skulle herefter bestå af 2 medlemmer, hvoraf det

... afsluttes med:

RECHTELICH AANVAARDING VAN DE RECHTEN.

Utr. kildem. Såvel for kongerigets som for Slesvigs og Holstens vedkommende skal forlig, hvor enten domstol, amtmænd eller borgmester har medvirket, søges i henholdsvis domstolsarkiver, amtsarkiver (i LAÅ i amtsstyrelsernes arkiver) samt i magistratsarkiver i LA. Herudover findes i LAK, LAO og LAV særlige forligskommissionsarkiver.

ArkReg. Forligsvæsenets arkiver er registreret i LA's arkivguider (se arkivfortegnelser); for Københavns vedkommende er forligsvæsenets akter, der omfatter tiden 1795-1953, registreret i Københavnske politi- og domsmyndigheder II. 1976, ss. 129-32.

Eksempel: *Håndbog
for danske lokal-
historikere -
Forsørgelsessted*

forsørgelsessted. Siden 1708 har det været en grundlov i da. fattigpleje, at det enkelte sogn havde pligt til forsørge sine egne fattige. I loven af 1803 formuleredes det således, at alle, der var født i sognet og hjemmehørende der eller havde boet 3 år enten bestandig eller dog i længere tid end andetsteds havde forsørgelsesret i kommunen. Allerede tidligt forsøgte mange sogne at sno sig fra deres forsørgelsespligter, og gennem hele århundredet førtes en lang og sejt kamp mellem de kommunale myndigheder og statsmagten om dette spørgsmål. For at hindre overgreb mod personer, som med tiden kunne tænkes at blive trængende til fattighjælp, gennemførtes ved plakat af 1810 bestemmelsen om, at opholdskommunen kunne få 1/4 af udgifterne refunderet af forsørgelseskommunen. Ved plakat af 1839 udvidedes bestemmelsen om de 3 år til 5 år. Både i stænderforsamlingerne og på rigsdagen førtes langstrakte og for-

bitrede forhandlinger om dette spørgsmål, hvorunder landdistrikternes økonomiske interesser kolliderede med købstædernes. Ved fattigloven af 1891 gennemførtes som hovedregel, at en person har forsørgelsesret i den kommune, hvor han efter opnået 18 år senest har haft 5 års uafbrudt ophold uden at oppebære fattighjælp. Findes en sådan kommune ikke, er han forsørgelsesberettiget i den kommune, der må anses for hans fødekommune. Også administrationen af disse bestemmelser voldte megen bryderi. Ved forsørgsloven af 1933 gennemførtes derfor bestemmelsen om, at en person har forsørgelsesret på det sted, hvor han har fast bopæl. (Litt.: Harald Jørgensen: Studier over det offentlige Fattigvæsens historiske Udvikling i Danmark, 1940).

H. J.